

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Θεμιστοκλέους 6 106 78 Αθήνα
e-mail: edoussis@pspa.uoa.gr , lavrami@pspa.uoa.gr

ΠΜΣ Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση και Πολιτική
Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021

«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

Μάθημα επιλογής εαρινού εξαμήνου

Διδάσκουσες:

Αν. Καθηγήτρια Εμμ. Δούση

Δρ. Λυδία Αβράμη

I. Αντικείμενο και στόχοι του μαθήματος

Κατά πόσο οι προσεγγίσεις και οι πολιτικές που ακολουθούνται για την προστασία του περιβάλλοντος σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο είναι αποτελεσματικές; Πρόκειται για ένα ερώτημα που παραμένει στο επίκεντρο της επιστημονικής συζήτησης και απέκτησε εκ νέου μεγαλύτερο ενδιαφέρον μετά τη θέση σε ισχύ της Συμφωνίας των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή τον Νοέμβριο του 2016.

Αντικείμενο του μαθήματος είναι η εποπτική παρουσίαση του διεθνούς συστήματος περιβαλλοντικής προστασίας και οι ειδικότερες εκφάνσεις του. Το μάθημα αποσκοπεί στη μελέτη και ανάλυση της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας, των πρωτογενών δεδομένων και περιπτώσεων μελέτης της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Εστιάζει στις διαφορετικές προσεγγίσεις διαχείρισης, στα εργαλεία πολιτικής, στο ρόλο των κύριων δρώντων και θεσμών που εμπλέκονται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο στη διαμόρφωση πολιτικών αντιμετώπισης, πρόληψης και διαχείρισης των επιμέρους περιβαλλοντικών ζητημάτων, όπως η κλιματική αλλαγή, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων, η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισότητες, η απομείωση της στιβάδας του όζοντος και η θαλάσσια ρύπανση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διεπιστημονική προσέγγιση των ζητημάτων περιβαλλοντικής διακυβέρνησης και των κύριων διλημάτων πολιτικής, ενθαρρύνοντας την ακαδημαϊκή συζήτηση όσον αφορά τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές τους.

Ειδικότερα, σκοπός του μαθήματος είναι:

- η διερεύνηση της γένεσης και εξέλιξης της διεθνούς περιβαλλοντικής συνεργασίας και της σταδιακής μετάβασης σε ένα σύστημα παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης,
- η κατανόηση του συστήματος περιβαλλοντικής διακυβέρνησης,
- η χαρτογράφηση των εμπλεκόμενων δρώντων,

- η ανάδειξη των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων των επιμέρους ζητημάτων περιβαλλοντικής διακυβέρνησης,
- η απόκτηση ολοκληρωμένης και σφαιρικής γνώσης για τις πολιτικές και τις προκλήσεις που θέτει η διεθνοποίηση της προστασίας του περιβάλλοντος,
- η ανάπτυξη κριτικής αντίληψης και διεπιστημονικής προσέγγισης των περιβαλλοντικών ζητημάτων,
- η κατανόηση της συνέργειας με άλλες διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές (εμπόριο, ενέργεια κλπ.)

II. Απαιτήσεις του μαθήματος και αξιολόγηση

Οι φοιτητές που θα επιλέξουν το μάθημα θα πρέπει να παρακολουθούν τις διαλέξεις, να μελετούν την προτεινόμενη βιβλιογραφία και να συμμετέχουν στη συζήτηση μέσα στην τάξη. Στην αξιολόγησή τους θα συνεκτιμηθούν:

- η εκπόνηση εργασίας και η προφορική παρουσίασή της (40% της τελικής βαθμολογίας).
- η ενεργός συμμετοχή στο μάθημα (10% της τελικής βαθμολογίας).
- η εξέταση στο τέλος του εξαμήνου (50% της τελικής βαθμολογίας).

III. Βασική βιβλιογραφία

- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press.

- Kutting G. (ed., 2011), *Global Environmental Politics, Concepts: Theories and Case Studies*, New York, Routledge.

- Δούση Ε. (2014), *Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση σε κρίση*, Αθήνα, Παπαζήσης.

Για εξειδικευμένη βιβλιογραφία βλ. παρακάτω χωριστά για κάθε διάλεξη. Σημειώνεται ότι οι φοιτητές μπορούν να παραλάβουν τα άρθρα (και όχι τα βιβλία) που αναφέρονται στη βιβλιογραφία από το γραφείο της διδάσκουσας σε ηλεκτρονική μορφή (απαραίτητη προϋπόθεση η προσκόμιση USB).

IV. Ύλη και χρονοδιάγραμμα

Η ύλη του μαθήματος μοιράζεται σε δυο μέρη. Το γενικό μέρος εστιάζεται στην περιγραφή των δομών του συστήματος και της χρήσης τους στις διεθνείς σχέσεις. Στο ειδικό μέρος διερευνάται η εφαρμογή των αρχών και διαδικασιών περιβαλλοντικής προστασίας σε καθεστώτα ειδικών ρυθμίσεων (π.χ. θάλασσα, απόβλητα, κλιματική αλλαγή). Τέλος εξετάζεται το πλέον ολοκληρωμένο περιφερειακό σύστημα προστασίας που έχει διαμορφωθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το μάθημα θα πραγματοποιείται κάθε Δευτέρα, ώρα 16:00-19:00. Θα ακολουθηθεί, στα μέτρα του δυνατού, το παρακάτω διάγραμμα:

Δευτέρα 22.2.2021

Η προστασία του περιβάλλοντος στις διεθνείς σχέσεις:
από τη διεθνή περιβαλλοντική συνεργασία στην
παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση

Δευτέρα 1.3.2021	Χαρτογράφηση του θεσμικού πλαισίου διεθνούς περιβαλλοντικής διακυβέρνησης: Οργανισμοί, Συμβάσεις, Περιβαλλοντικά Καθεστώτα
Δευτέρα 8.3.2021	Κανονιστικές ρυθμίσεις & νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής διακυβέρνησης
Δευτέρα 22.3.2021	Ζητήματα (αν)αποτελεσματικότητας: Μαθήματα από τη διεθνή και την ευρωπαϊκή συνεργασία
Δευτέρα 29.3.2021	Κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισότητες
Δευτέρα 5.4.2021	Η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος: Οικουμενικό και περιφερειακό πλαίσιο
Δευτέρα 12.4.2021	Διαχείριση και μεταφορά αποβλήτων
Δευτέρα 19.4.2021	Απομείωση της στοιβάδας του όζοντος
Δευτέρα 10.5.2021	Κλιματική αλλαγή: Διεθνές και Περιφερειακό Πλαίσιο
Δευτέρα 17.5.2021	Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμικά ζητήματα
Δευτέρα 24.5.2021	Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ζητήματα συμμόρφωσης και αποτελεσματικότητας
Δευτέρα 31.5.2021	Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Επιμέρους ζητήματα πολιτικής

V. Εξειδικευμένη βιβλιογραφία για κάθε διάλεξη

1. Η προστασία του περιβάλλοντος στις διεθνείς σχέσεις: από τη διεθνή περιβαλλοντική συνεργασία στην παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση

- Biermann F. (2012), *Curtain Down and Nothing Settled. Global Sustainability Governance after the Rio+20*, Earth System Governance working paper n. 26, http://www.earthsystemgovernance.org/sites/default/files/publications/files/ESG-WorkingPaper-26_Biermann.pdf.
- Biermann F., et al. (2009), "The Fragmentation of Global Governance Architectures: a Framework for Analysis", *Global Environmental Politics*, 9, σελ. 14-40.
- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, 2nd chapter: International Governance and the Formulation of Environmental Law and Policy, σελ. 43-105.

- Ivanova M. (2013), “The Contested Legacy of Rio+20”, *Global Environmental Politics*, 13, σελ. 1-11.
- Kennan G. (1971), “To Prevent a World Wasteland: A Proposal”, *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 1 (1), σελ. 191-203 (το ίδιο άρθρο είχε δημοσιευθεί για πρώτη φορά στο περιοδικό *Foreign Affairs* το 1970).
- UNCSO, The Future we want, Outcome of the United Nations Conference on Sustainable Development (Rio+20), 2012, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement>.
- Δούση Ε. (2014), *Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση σε κρίση*, Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 44-72, 73-144.

Κείμενα:

- Declaration of the UN Conference on the Human Environment, Stockholm 1972, <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>.
- Rio Declaration on Environment and Development, 1992, <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>.
- Johannesburg Declaration for Sustainable Development, 2002, <http://www.un-documents.net/jburgdec.htm>.

2. Χαρτογράφηση του θεσμικού πλαισίου διεθνούς περιβαλλοντικής διακυβέρνησης: Οργανισμοί, Συμβάσεις, Περιβαλλοντικά Καθεστώτα

- Bernauer, T. and Betzold, C. (2012) “Civil Society in Global Environmental Governance”. *The Journal of Environment & Development*, 21(1), σελ. 62-66.
- Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (2008) “International Environmental Law: Mapping the Field”, in Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press.
- Gehring Th. and Oberthiir S. (2006) *Institutional Interaction in Global Environmental Governance*, The MIT Press, σελ. 1-18.
- Jackson W. and Bührs T. (2015), “International Environmental Regimes: Understanding Institutional and Ecological Effectiveness”, *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 18(1), σελ. 63-83.
- Mitchell R.B. (2013) “Oran Young and international institutions”, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 13:1, σελ. 1-14.
- Raustiala K. (1997) “States, NGOs, and International Environmental Institutions”, *International Studies Quarterly*, 41: 719-740.
- Δούση Ε. (2014), *Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση σε κρίση*, Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 151-169 και 182-207.

3. Κανονιστικές ρυθμίσεις & νέοι μηχανισμοί περιβαλλοντικής διακυβέρνησης

- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, 1.st chapter: International Law and the Environment, σελ. 1-32.

- Gehring T. (2007), "Treaty-making and Treaty Evolution", in Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, σελ. 469-497.
- Sand P.H. (2008), "The Evolution of International Environmental Law" in Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, σελ. 29-43.
- Ulfstein G. (2007), "Treaty bodies", in Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, σελ. 878-889.

4. Ζητήματα (αν)αποτελεσματικότητας: Μαθήματα από τη διεθνή και την ευρωπαϊκή συνεργασία

- Avrami, L. & Sprinz, D. (2018) "Measuring and explaining the EU's Effect on National Climate Performance", *Environmental Politics*, DOI: 10.1080/09644016.2018.1494945.
- Helm C. and Sprinz D. (2000), "Measuring the Effectiveness of International Environmental Regimes", *Journal of Conflict Resolution*, 44 (5), σελ. 630-652.
- Mitchell R. (2001) "Institutional Aspects of Implementation, Compliance and Effectiveness" in Luterbacher, U. and Sprinz, D. F. (eds.), *International Relations and Global Climate Change*. MIT Press, Cambridge, σελ. 221-244.
- Mitchell R. B. (2008) "Evaluating the Performance of Environmental Institutions: What to Evaluate and How to Evaluate It?", in Oran R. Young, Leslie A. King, and Heike Schroeder (eds.) *Institutions and Environmental Change: Principal Findings, Applications, and Research Frontiers*. MIT Press, σελ. 79-114.
- Young O. (2014), "The Effectiveness of International Environmental Regimes: Existing Knowledge, Cutting-edge Themes, and Research Strategies", στο Betsill M. (eds), *Advances in International Environmental Politics*, 2nd edition, Basing-stoke, Palgrave Macmillan, σελ. 273-299.
- Αβράμη Λ. (2017) «Μαθαίνοντας από το Κιότο: Μια αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της διεθνούς και ευρωπαϊκής συνεργασίας», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, 39, Ιανουάριος-Φεβρουάριος.

5. Κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισότητες

- Chakravarty Sh. and Ramana M. V. (2012) "The Hiding Behind the Poor debate. A synthetic overview", in Dubash N. K. (ed.) *A Handbook on Climate Change and India: Development, Governance, and Climate Change*. Earthscan, Routledge.
- Chancel L. and Piketty Th. (2015) "Carbon and inequality: from Kyoto to Paris", Iddri & Paris School of Economics.
- Pearce D. (2003) "Conceptual Framework for Analysing the Distributive Impacts of Environmental Policies", Paper presented at "Workshop on The Distribution of Benefits and Costs of Environmental Policies: Analysis, Evidence and Policy Issues" organised by the National Policies Division, OECD Environment Directorate, March 4th-5th, 2003.

- Pye S. T., Skinner I., Meyer-Ohlendorf N., Leipprand A., Lucas K. and Salmons R. (2008) "Addressing the social dimensions of environmental policy - A study on the linkages between environmental and social sustainability in Europe", European Commission, Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal Opportunities" Unit E1 - Social and Demographic Analysis.
- Αβράμη, Λ. (2019) «Κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισότητες στα ευρωπαϊκά κράτη την περίοδο της οικονομικής κρίσης: Μια εμπειρική συγκριτική ανάλυση». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 152, 3-44. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/21366>
- Αβράμη, Λ. (2019) «Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής για την κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα της κρίσης: Περιβαλλοντική Φορολογία και Ενεργειακή Φτώχεια». *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 45, 111-147. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/view/22315/19142>

6. Η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος: οικουμενικό και περιφερειακό πλαίσιο

- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, 1st chapter: International Law and the Environment, σελ. 379-442.
- Davis K. et al. (2019) "Estimating the economic benefits and costs of highly-protected marine protected areas", *Ecosphere*, 10 (10), σελ. 1-20.
- Hassler B., Boström M. and Grönholm S. (2013), "Towards an Ecosystem Approach to Management in Regional Marine Governance? The Baltic Sea Context", *Journal of Environmental Policy & Planning*, 15 (2), σελ. 225-245.
- Jacques P. (2011), "Marine Pollution", in G. Kutting G. (ed.), *Global Environmental Politics, Concepts, Theories and Case Studies*, New York, Routledge, NY, 2011, σελ.119-134.
- MedPAN & UNEP-MAP-SPA/RAC (2016), "The 2016 Status of Marine Protected Areas", http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/medpan_forum_mpa_2016_brochure_a4_en_web_1.pdf
- Portman M. et al. (2013), "He Who Hesitates Is Lost: Why Conservation in the Mediterranean Sea Is Necessary and Possible Now", *Marine Policy*, 42, σελ. 270-279.
- Raftopoulos E. (2011), "The Mediterranean Response to Global Challenges: Environmental Governance and the Barcelona Convention System", in Vidas D. and Schei P.J. (eds), *The World Ocean in Globalisation : Climate Change, Sustainable Fisheries, Biodiversity, Shipping, Regional Issues*, Leiden: Nijhoff, σελ. 507-532.
- Raftopoulos E. (2013), "Sustainability Governance, Public Trust and the Conventional Protection of Mediterranean Environment", *Derecho del Mar y Sostenibilidad Ambiental en el Mediterraneo*, Valencia.
- United Nations Convention on the Law of the Sea: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.
- Valman M. (2013), "Institutional Stability and change in the Baltic Sea: 30 years of issues, crises and solutions", *Marine Policy*, 38, σελ. 54-64.

7. Διαχείριση και μεταφορά αποβλήτων

- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, σελ. 473-487.
- European Parliament (2017), *Towards a circular economy – Waste management in the EU*, European Parliamentary Research Service, Scientific Foresight Unit (STOA), PE 581.913
- Halkos G. and Petrou K. (2016), “Efficient waste management practices: A review”, MPRA Paper No. 71518.
- Kummer-Peiry K. (2013), “The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal”, *ASIL Proceedings*, 107, σελ. 434-436.
- Lepawsky J. (2015), “Are We Living in a Post-Basel World?”, *Area*, 47 (1), σελ. 7-15.
- Rootes Ch. (2009), “Environmental movements, waste and waste infrastructure: an introduction”, *Environmental Politics*, 18 (6), σελ. 817- 834.
- The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal <http://www.basel.int/text/documents.html>.

8. Απομείωση της στοιβάδας του όζοντος

- Birnie P., Boyle A. and Redgwell C. (2009), *International Law and the Environment*, 3rd edition, Oxford, Oxford University Press, σελ. 349-356.
- Chipperfield M.P. (2015), “Quantifying the Ozone and Ultraviolet Benefits Already Achieved by the Montreal Protocol”, *Nature Communications*, 6, 7233.
- Fahey D. (2013), “The Montreal Protocol Protection of Ozone and Climate”, *Theoretical Inquiries in Law*, 14, σελ. 21-42.
- Jacobs J.R. (2014), “The Precautionary Principle as a Provisional Instrument in Environmental Policy: The Montreal Protocol Case Study”, *Environmental Science & Policy*, 37, σελ. 161-171.
- Norman C., DeCanio S. and Fan L. (2008), “The Montreal Protocol at 20: Ongoing Opportunities for Integration with Climate Protection”, *Global Environmental Change*, 18, σελ. 330-340.

9. Κλιματική αλλαγή

- Harris P.G. (2011), “Climate Change”, in Kutting G., *Global Environmental Politics, Concepts, Theories and Case Studies*, New York, Routledge, σελ. 107-118.
- Hovi J., Sprinz D., Underdal A. (2009) , “Implementing long-term climate policy: time inconsistency, domestic politics, international anarchy”, *Global Environmental Politics*, 9 (3), σελ. 20-39.
- IPCC, “Climate Change 2007: Policies, instruments, and co-operative arrangements”, *IPCC Fourth Assessment Report*, Κεφάλαιο13, 2007.
- Ji Z. and Sha F. (2015), “The Challenges of the Post-COP21 Regime: Interpreting CBDR in the INDC Context”, *International Environmental Agreements*, 15 (4), σελ. 421-430.

- Pauwelyn J., Andonova L. (2015), “A “legally binding treaty” or not? The Wrong Question for Paris Climate Summit”, *EJIL: Talk!*, <http://www.ejiltalk.org/a-legally-binding-treaty-or-not-the-wrong-question-for-paris-climate-summit/#more-13885>.
- Rosen A. (2015), “The Wrong Solution at the Right Time: The Failure of the Kyoto Protocol on Climate Change”, *Policy & Politics*, 43 (1), σελ. 30-58.
- Vihma A. (2015), “Climate of Consensus: Managing Decision Making in the UN Climate Change Negotiations”, *RECIEL*, 24 (1), σελ. 58-68.
- Δούση Εμμ. (2020), *Διεθνές δίκαιο και διπλωματία της κλιματικής αλλαγής*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δούση Εμμ. (2017), *Κλιματική Αλλαγή*, Παπαδόπουλος, Αθήνα.

10. Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμικά ζητήματα

- Buck M. (2012), “The EU’s Representation in Multilateral Environmental Negotiations after Lisbon”, in Morgera E. (ed.), *The External Environmental Policy of the European Union: EU and International Law Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 76-95.
- Jänicke M. (2005) “Trend-setters in environmental policy: The character and role of pioneer countries”, *European Environment*, 15, σελ. 129 - 142.
- Kramer L. (2007), “Regional Economic Integration Organizations: The European Union as an Example”, in Bodansky D., Brunnee J. and Hey E. (eds), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford, Oxford University Press, Oxford, σελ. 854-876.
- Δούση Ε. (2016), “Η Προστασία του Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση”, στο συλλογικό τόμο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές*, Κριτική, Αθήνα, σελ. 385-402.

11. Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ζητήματα εφαρμογής και συμμόρφωσης

- Börzel T. (2000) “Why There Is No 'Southern Problem': On Environmental Leaders and Laggards in the European Union”, *Journal of European Public Policy* 7(1), σελ. 141-162.
- European Commission (2017) *The EU Environmental Implementation Review: Common challenges and how to combine efforts to deliver better results*, COM(2017) 63 final.
- Falkner G., Treib O., Hartlapp M. & Leiber S. (2004) “Non-Compliance with EU Directives in the Member States: Opposition through the Backdoor?”, *West European Politics* 27 (3), σελ. 452-473.
- Liefferink D., Arts B., Kamstra J. and Ooijevaar J. (2009) “Leaders and laggards in environmental policy: a quantitative analysis of domestic policy outputs”, *Journal of European Public Policy*, 16 (5), σελ. 677-700.
- Αβράμη Λ. (2015) *Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κλιματική αλλαγή: Η συμμόρφωση ως παράγοντας διαμόρφωσης αποτελεσματικών εθνικών πολιτικών*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ, Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/36213>
- Αβράμη, Λ. (2018) *Ευρωπαϊκή Περιβαλλοντική Πολιτική και η Ελληνική Πραγματικότητα*, στο Ν. Μαραβέγιας και Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.) *Ελλάδα και*

Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: Η ιστορία μιας πολυκύμαντης σχέσης 1962-2018, Αθήνα: Διόνικος, 245-279.

12. Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Επιμέρους ζητήματα πολιτικής

- EEA (2017) *Air quality in Europe 2017*, EEA Report No 13/2017.
- EEA (2017) *Trends and projections in Europe 2017: Tracking progress towards Europe's climate and energy targets*, EEA Report No 17/2017.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012) *Η πρόοδος που έχει σημειωθεί όσον αφορά την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική της ΕΕ*, COM(2012) 491 final
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) *Ενδιάμεση Επανεξέταση της Στρατηγικής της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα έως το 2020*, COM(2015) 478 final
- Συμβούλιο της ΕΕ (2013) «Απόφαση 1386/2013/ΕΕ σχετικά με το γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020: Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας», *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* L 354/171, 30/11/2013

VI. Προτεινόμενα θέματα εργασιών/παρουσιάσεων

Η θεματική η οποία θα εξεταστεί ενδελεχώς αφορά τη διακυβέρνηση για την κλιματική αλλαγή.

1. Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και των επιπτώσεών της
2. ΕΕ και Συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή: Ο δρόμος προς την κλιματική ουδετερότητα
3. Αποτίμηση της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο.
4. Οι θέσεις των κρατών και διαφόρων συνασπισμών στις διαπραγματεύσεις για την κλιματική αλλαγή: ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα, αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.
5. Μηχανισμοί της αγοράς ή/και κανονιστικά εργαλεία πολιτικής; Κόστος και όφελος των εναλλακτικών στρατηγικών πολιτικής.
6. Παγκόσμιο και Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Ρύπων: ο έχων πληρώνει;
7. Οικονομικά εργαλεία πολιτικής για την κλιματική αλλαγή: Περιβαλλοντική Φορολογία.
8. Ενεργειακή αποδοτικότητα: Συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων πολιτικής της ΕΕ και των μεγάλων ρυπαντών (ΗΠΑ, Κίνα, Ρωσία).
9. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Ενεργειακή Ασφάλεια:
10. Βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης: Η περίπτωση της Ελλάδας
11. Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή: το κόστος της αδράνειας.
12. Προσαρμογή του αγροτικού τομέα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής
13. Προσαρμογή του τουρισμού τομέα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής
14. Οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής
15. Κλιματικοί πρόσφυγες.
16. Κλιματική αλλαγή και Ελλάδα: επιδόσεις, προοπτικές και προκλήσεις.
17. Κοινωνικές επιπτώσεις των πολιτικών περιβάλλοντος.
18. Διαχείριση Αποβλήτων στην Ευρώπη: Θεσμικό πλαίσιο, πρακτικές, αποτελεσματικότητα.
19. Αποτελεσματικότητα της διεθνούς πολιτικής για την κλιματική αλλαγή.
20. Αποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή.
21. Ατμοσφαιρική Ρύπανση: Κοινωνικές ανισότητες και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.
22. Blue Growth: Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στην Ευρώπη.
23. Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές: Εργαλείο βιώσιμης ανάπτυξης;